

Doel

- Een beeld krijgen van de ontwikkeling van Natura 2000-gebieden, hun kwaliteit en de invloed van drukfactoren. Daarvoor worden jaarlijks veldbezoeken aan deze gebieden uitgevoerd. De veldbezoeken vormen een aanvulling op de reeds bestaande monitoringssystematiek. Ze dragen daarmee bij aan het inzicht in de staat van de Natura 2000-gebieden en de mate waarin de instandhoudingsdoelstellingen gehaald worden.
- Onvoorziene ontwikkelingen in de instandhoudingsdoelen tijdig signaleren, daarmee kan mede bepaald worden of bijsturing wenselijk is.
- Bij het veldbezoek 2025 in Drents Friese Wold & Leggelderveld is stilgestaan bij de habitattypen en habitatrichtlijnsoorten H4010A Vochtige heiden, H4030 Droge heiden, H1166 Kamsalamander, H1831 Drijvende waterweegbree, en de VR-soorten A275 Paapje en A338 Grauwe klauwier. Ook is gesproken over (externe) factoren die daar invloed op (kunnen) hebben.
- Ter voorbereiding op het veldbezoek hebben voortouwnemer en terreinbeheerder aandachtspunten gekozen en gezamenlijk besproken. Deze zijn verwerkt in het verslag.

Bijlagen

- bijlage 1: Kaart met de bezochte locaties tijdens het veldbezoek.
- bijlage 2: Synthesetabel concept-NDA met inschatting van de huidige ontwikkeling

Algemeen

In opdracht van provincie Drenthe worden alle Natura 2000-gebieden in Drenthe jaarlijks bezocht. Zo kan een actueel beeld gevormd worden van de ontwikkelingen en aandachtspunten binnen de gebieden.

Tijdens dit veldbezoek zijn de N2000-doelen op de eigendommen van Natuurmonumenten besproken en zijn enkele locaties in het N2000-gebied bezocht. Daarbij zijn een aantal ontwikkelingen besproken welke hieronder worden toegelicht.

BEVINDINGEN

Instandhoudingsdoelen

H4010A Vochtige heiden

Tijdens het N2000 veldbezoek is gesproken over een typische soort van dit habitatype namelijk gentiaanblauwtje. Locatie 4 is de enige plek in Drents Friese Wold met gentiaanblauwtje. Drenthe breed komt de soort nog voor in het Dwingelderveld, Balloërveld en Eexterveld. Vrij recent is de soort verdwenen in het Doldersummerveld. Landelijk zijn er nog circa 11 populaties. De soort staat overal in Nederland sterk onder druk.

Onderzoek heeft uitgewezen dat de genetische variatie op deze plek nog best goed is maar dat het effect van het kleinschalige plaggen onduidelijk is. Het gentiaanblauwtje is een soort dat niet zo mobiel is, maar kan soms toch nog 2 kilometer migreren. Door deze mobiliteit zijn verbindingen tussen de verschillende gebieden zo belangrijk. Versnippering is een belangrijke drukfactor. Door middel van beheer worden er stapstenen gecreëerd naar het Doldersummerveld. Of dat snel genoeg gaat om de soort op de been te houden moet nog blijken.

De voortplanting van de soort is afhankelijk van de klokjesgentiaan en knooppieren (in het Drents Friese Wold de bossteekmier en in het Dwingelderveld de moerassteekmier). Dit is een uniek systeem. De nesten van de knooppieren kunnen door neerslagpieken onder water komen te staan. Hierdoor kunnen ook de rupsen van het gentiaanblauwtje verdrinken. Daarnaast heeft de bossteekmier de belangrijkste rol voor de rupsen ivm overeenkomend geurprofiel. De bossteekmier neemt alleen af wat een directe invloed heeft op de levensvatbaarheid van het gentiaanblauwtje. Oorzaak van de achteruitgang van de bossteekmier is nog niet bekend.

Ook de droge voorjaren hebben een negatieve invloed op de soort, omdat de waardplant klokjesgentiaan niet goed gedijd op droogte. Wanneer de vochtinhouding in de bodem voldoende is voor de planten maken deze meer knoppen aan wat weer meer voedsel voor de rupsen betekent. Daarnaast is vergrassing door stikstofdepositie en drukfactor voor de soort.

H4030 Droge heiden

Habitattype is niet specifiek besproken. Wel dat er voor alle heidetypen die reptielen (met name levendbarende hagedis) als typische soorten hebben (zoals droge heide) een goede reptielenkartering uitgevoerd moet worden. De reptielen zijn slecht in beeld waardoor er wat dat betreft geen goede uitspraak over de kwaliteit van de habitattypen gedaan kan worden. Wel is duidelijk dat met name de levendbarende hagedis in zijn gehele leefgebied een sterke achteruitgang laat zien.

De reptielenkartering is ook noodzakelijk om het beheer én aanvullend beheer goed af te stemmen op deze soortgroep.

H1166 Kamsalamander

RAVON heeft een onderzoek in Drenthe gedaan naar de kamsalamander waaruit is gebleken dat de soort destijds in het in 2004 herstelde ven op locatie 1 is aangetroffen.

In het Life Ambition project in 2008 zijn verschillende poelen gegraven voor de kamsalamander. Dit is een succesvol project gebleken. De soort profiteert van het smeltwaterdal (waar keileem in de ondiepe ondergrond zit) waar de poelen zijn gerealiseerd. De kamsalamander heeft wel grote poelen nodig met een diameter van minimaal 25 meter.

In 2017 is een onderzoek uitgevoerd middels e-DNA in de provincie Drenthe (Bureau Waardenburg 2017). Sinds twee jaar gaan twee poelen in het Drents Friese Wold mee in het meetnet van RAVON voor de monitoring van de kamsalamander.

Verder is er geen goed beeld van de aantallen en verspreiding van de kamsalamander in het N2000 gebied. Dit zou onderzocht moeten worden en is een belangrijk aandachtspunt voor in het N2000-beheerplan. Aandachtspunt voor de monitoring van de soort is dat het met fuiken wordt uitgevoerd. Alleen dan wordt er een beeld van de aantallen verkregen. Monitoring met e-DNA geeft alleen indicatieve resultaten.

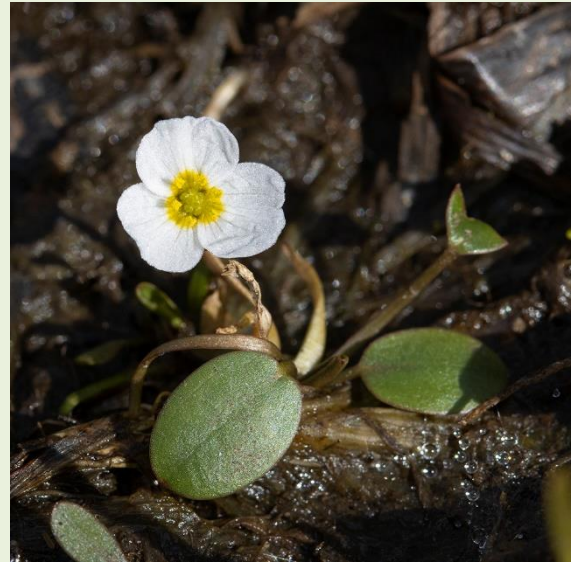
Een belangrijk aandachtspunt is de hybridisatie met exoten, waaronder de marmersalamander die lokaal is uitgezet. Binnen dit gebied geldt een instandhoudingsdoelstelling voor de kamsalamander. De beheerder benadrukt hierbij dat in het op te stellen Plan van Aanpak/ exotenbeheerplan van de provincie Drenthe het van belang is dat deze soort expliciet wordt opgenomen in de prioriteitenlijst, met bijbehorende maatregelen en een heldere financiële onderbouwing. De opgave rondom deze soort kan niet uitsluitend worden neergelegd bij de terreinbeherende organisaties, aangezien de oorzaak van de problematiek grotendeels buiten hun directe invloedssfeer ligt. Een gezamenlijke aanpak, met betrokkenheid van relevante externe partijen, is noodzakelijk om effectieve maatregelen te kunnen treffen. Vroegtijdige actie is hierbij cruciaal: het probleem is op dit moment nog relatief goed beheersbaar. Uitstel zal naar verwachting leiden tot hogere kosten en een grotere inspanning om de instandhoudingsdoelen alsnog te realiseren.

H1831 Drijvende waterweegbree

In 2004 is achter de beheerboerderij een ven hersteld (figuur 1) waar vrij snel na het herstel HR-soort drijvende waterweegbree (figuur 2) zich heeft gevestigd. De landelijke achteruitgang van deze soort is groot. De soort is afhankelijk van eutroof tot mesotroof water en wordt al snel weggeconcentreerd door andere waterplanten zoals fonteinkruiden, litorale vegetatie en krozen. Vele vlakken op de monitoringskaart kleuren nu rood (afwezigheid) waar eerder aanwezigheid was. Oorzaak van deze achteruitgang is waarschijnlijk vermesting. Buffering is nodig om deze soort te kunnen behouden.

Figuur 1 In 2004 hersteld ven met daarin HR soort drijvende waterweegbree (locatie 1)

Figuur 2 Drijvende waterweegbree (locatie 1)

A275 Paapje

Op locatie 5 zit VR soort paapje met 8 tot 10 territoria (figuur 3). Het werkelijke aantal broedparen ligt vermoedelijk lager waarbij nog geen beeld is van het broedsucces. Dit moet uitgezocht worden in het N2000 beheerplanproces. De trend in het Drents-Friese Wold is door de genomen maatregelen licht positief tot stabiel in afwijking van de landelijke, dalende trend. In 2024 is een nest van paapje aangetroffen met misvormde jongen (o.a. kapotte poten). Onduidelijk is wat de oorzaak daarvan is en of het dezelfde oorzaak is als bij mezen (kalkgebrek door verzuring).

Figuur 3 Leefgebied van paapje (locatie 5)

A338 Grauwe klauwier

Het Vroomeveld (locatie 2, figuur 4) is een goed voorbeeld van een N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland en van een N11.01 Droog schraalland. Dit is een goed habitat voor VR soort grauwe klauwier. Deze locatie wordt ca. 40 jaar extensief begraasd met seizoensbegrazing (1 mei tot 1 nov.) en daardoor zijn er plukken met struweel ontstaan waar een soort als grauwe klauwier van profiteert. Het habitat voor de grauwe klauwier wordt uitgebreid met het naastgelegen perceel (figuur 5) wat acht jaar geleden is aangekocht. Nu wordt er nog verschravingsbeheer toegepast door middel van maaien en afvoeren. Binnenkort wordt het perceel bij de begrazingseenheid getrokken.

Op het hoogtepunt waren er 12 tot 14 broedparen van de grauwe klauwier op het Vroomeveld. Nu 6 tot 8 broedparen. Doelstelling voor het gehele N2000 gebied is 20 broedparen. Die doelstelling wordt ruimschoots gehaald. In 2024 zijn 100 broedparen geteld op grondgebied van Natuurmonumenten.

Figuur 4 Vroomeveld - habitat VR soort grauwe klauwier (locatie 2)

Figuur 5 Extra perceel wat toegevoegd wordt aan begrazingseenheid Vroomeveld tbv grauwe klauwier (locatie 2)

Beheer

Op locatie 3 is een N12.02 Kruiden- en faunarijkgasland perceel wat wordt verpacht aan een veehouder die hier ouder vee (ossen) op laat grazen. Dieren die hier een jaar eerder ook hebben gelopen worden hier weer ingezet. Deze dieren hebben al ervaring opgedaan met de wolf. Hierdoor is de kudde weerbaarder tegen de wolf geworden. Tot nu hebben de dieren nog geen aanvallen van wolven te verduren gehad die hebben geleid tot uitval.

Voor Natura 2000 is dit van belang om te weten zodat inzichtelijk is hoe verschillende habitattypen indien nodig begraasd kunnen worden zonder dat de dieren direct ten prooi vallen aan de wolf.

Figuur 4 Begrazing met ossen en ander ouder vee waar tot nu geen aanvallen en uitval door wolf is geweest (locatie 3)

Herstelmaatregelen

Als we op landschapsschaal naar het Drents Friese Wold kijken dan heeft de herstelmaatregel dempen van de oude greppelstructuur een hele positieve invloed gehad. Dit levert mooie resultaten op als pioniersvegetatie met snavelbiezen. Deze vegetatie blijft in de benen door het dempen van alle sloten en greppels. In het beheerplanproces moet uitgezocht worden welke positieve effecten er nog meer zijn en of extra onderzoek nodig is.

Exoten

Hybridisatie met exoten vormt een risico voor de kamsalamander in het gebied. De beheerder pleit ervoor om deze soort op te nemen in het provinciale exotenbeheerplan, inclusief duidelijke maatregelen en financiële onderbouwing. Omdat de oorzaak buiten de invloedssfeer van terreinbeheerders ligt, is een gezamenlijke aanpak met externe partijen nodig. Vroegtijdige actie is essentieel om hogere kosten en complexere ingrepen in de toekomst te voorkomen.

Overig

Afgevraagd wordt waarom het nu zo goed gaat met de roodborsttapuit en grauwe klauwier, terwijl andere insectenetende vogels (e.g. tapuit, paapje) veel minder goed gaan. Komt dit door beschikbaarheid van bepaalde insectengroepen? Dit moet uitgezocht worden in het N2000 beheerplanproces van dit gebied. Indien dit nog niet bekend is wordt het als onderzoeksvraag opgenomen in het N2000-beheerplan.

Onbekend is wat het effect is van de vele beregeningsputten rondom het N2000 gebied op de instandhoudingsdoelen. In het vorige beheerplan is aangetoond dat de grondwaterstanden in het Drents-Friese Wold nog steeds dalen. De waterwinning Terwisscha zou met 50% gereduceerd moeten worden om geen significant negatief effect meer te hebben op het N2000 gebied. Wat zijn de resultaten daarvan? Ook dit vraagt aandacht in het beheerplanproces.

Het meetnet verdroging is uitgebreid met meer punten en raaien. Een overzichtskaart hiervan is aanwezig bij de provincie.

Om een goed beeld te krijgen van de eventuele veranderingen in grondwaterpeil is het wenselijk dat ook het meetnet Vledder Aa in stand gehouden wordt.

Onder een bepaald deel van het N2000 gebied zit een aardgasbel. Hieruit wordt aardgas gewonnen. Onbekend is wat het effect van deze aardgaswinning op het N2000 gebied is en op de individuele instandhoudingsdoelen.

Voor de drukfactor 'verontreiniging' zijn twee raaien gelegd. Eén in het Leggelderveld en één in het Wapserveld. Dit was in het kader van een onderzoek van Meten=Weten (Onderzoek naar de aanwezigheid van bestrijdingsmiddelen in vier Natura 2000 gebieden in Drenthe en de mogelijke invloed van de afstand van natuurgebieden tot landbouwgebieden op de belasting met bestrijdingsmiddelen, Vereniging Meten=Weten). In alle vegetatiemonsters werden bestrijdingsmiddelen aangetroffen. Een relatie tussen de gevonden middelen en de sub-lethale effecten ligt voor de hand. Wat betekent dat de gevonden bestrijdingsmiddelen een negatief effect hebben op de kwaliteit van de bodem en planten en bijdragen aan de achteruitgang van de entomofauna.

Is in het Toekomst Landelijk Gebied Drenthe (TLGD) een tussenvorm van landbouw mogelijk? Een extensieve vorm van landbouw met op de hogere gronden (essen) graanteelt en eventueel hennep en op de lagere gronden grasland? Deze vorm van landbouw kan een buffer rondom het gebied vormen waardoor de instandhoudingsdoelen makkelijker gehaald kunnen worden.

Conclusie

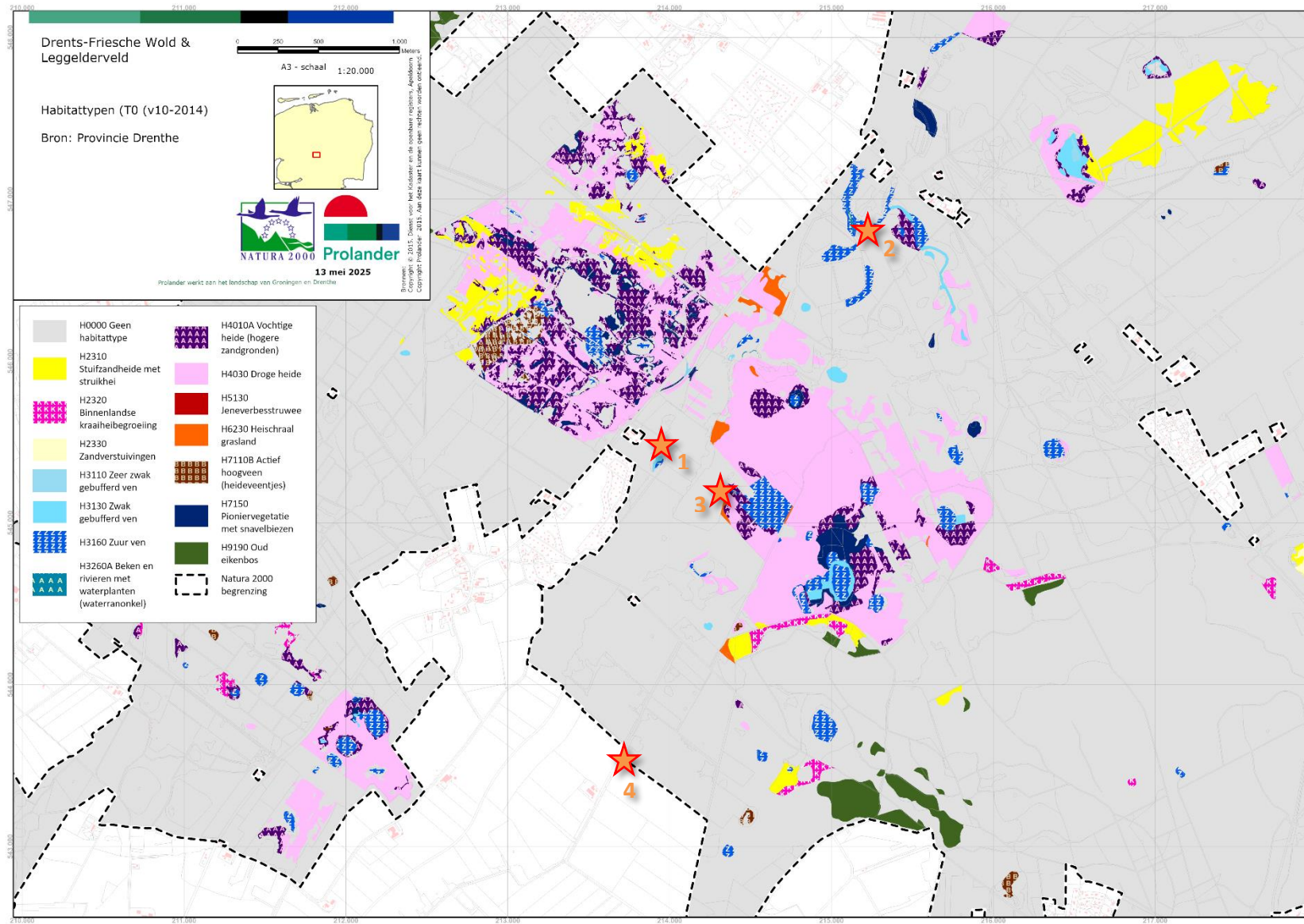
De bevindingen leiden tot het beeld dat:

- Ondanks de inspanningen en gerichte maatregelen is het voortbestaan van het gentiaanblauwtje onzeker.
- Ontwikkeling relevante reptielensoorten, met name levendbarende hagedis en adder is niet duidelijk
- Drijvende waterweegbree is aanwezig maar in beperkte mate
- Ontwikkelingen kamsalamander zijn onduidelijk, mogelijk dat exoten een bedreiging vormen als gevolg van hybridisatie.
- Het instandhoudingsdoel van het paapje wordt gehaald, maar blijft een kwetsbare soort.
- Het instandhoudingsdoel van de grauwe klauwier wordt gehaald.

Accordering verslag

Dit verslag is met instemming van alle aanwezigen bij het veldbezoek en de provinciale co-lezer vastgelegd

Bijlage 1: Habitattypenkaart met de bezochte locaties (oranje sterren)

Bijlage 2: Synthesetabel concept-NDA met inschatting van de huidige ontwikkeling NDA-tabel (concept) Drents Friese Wold & Leggelderveld

In 2025 ingevuld door NM

Kleurcodegebruik:

- groen: vegetatieontwikkeling is in lijn met instandhoudingsdoelstellingen;
- oranje: op basis van vegetatieontwikkeling blijkt behoud geborgd maar gewenste verbetering blijft uit;
- rood: verslechtering vastgesteld. De aanwezigheid van een restopgave wil zeggen dat de maatregelen het knelpunt niet hebben opgelost tot het punt dat er uit de vegetatiekarteringen (of andere monitoringsstromen) volgt dat de instandhoudingsdoelstellingen kunnen worden behaald.

Invalmogelijkheden:

- trend gelijk aan NDA
- trend positiever dan NDA
- trend negatiever dan NDA

Habitattypen

Habitattypen	Instandhoudingsdoelstelling		Trend oppervlakte	Trend kwaliteit	Omgevingscondities /drukfactoren	Restopgave met vastgesteld maatregelenpakket?	Veldbezoek 2024 IFG	Veldbezoek 2024 SBB	Veldbezoek 2025
	Opp	Kwal					Verandering t.o.v. NDA	Verandering t.o.v. NDA	Verandering t.o.v. NDA
H2310 - Stui fzandheiden met struikhei	>	>	Stabiel, mogelijk lichte toename	Negatief (alleen typische soorten)	Verzuring/vermesting door stikstof, gebrek dynamiek.	Ja	trend gelijk aan NDA	trend negatiever dan NDA	Trend gelijk aan NDA
H2320 - Binnenlandse kraaiheibegroeiingen	=	>	Positief	Stabiel	Vemesting door stikstof	Ja	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA, onvoldoende data om te beoordelen of de kwaliteit stabiel is.
H2330 – Zandverstuivingen	>	>	Stabiel of afgenomen	Negatief	Verzuring/vermesting door stikstof, gebrek dynamiek.	ja	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	n.v.t. voor NM
H3110 Zeer zwak gebufferde vennen	=	>	Negatief (habitattype is verdwenen)	Negatief	Verzuring	Ja		trend gelijk aan NDA	n.v.t. voor NM

H3130 - Zwakgebufferde vennen	=	>	Positief	Positief	nvt	nvt	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA
H3160 - Zure vennen	=	>	Niet vast te stellen	Negatief kan niet worden uitgesloten	Verzuring en vermesting door stikstof, verdroging	Ja	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA
H3260A Beken en rivieren met waterplanten (waterranonkels)	>	>	Stabiel	Negatief				nvt	n.v.t. eigendom Waterschap
H4010A - Vochtige heiden	>	>	Toename	Afname	Verzuring en vermesting door stikstof, verdroging	Ja;	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA. Toename oppervlak onduidelijk NDA
H4030 - Droge heiden	=	=	Afname	Afname	Verzuring/vermesting door stikstof	Ja	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA
H5130 – Jeneverbesstruwelen	=	>	Stabiel	Stabiel	Verzuring door stikstof	Ja		trend gelijk aan NDA	n.v.t. voor NM
H6230* - Heischrale graslanden	>	>	Stabiel of toename	Stabiel	Verzuring/vermesting door stikstof	Ja	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	? Kloppen de vlakken? T0 en T1. Trend negatiever dan NDA
H7110B Actieve hoogvenen (heideveentjes)	>	>	Stabiel of geringe afname	Onduidelijk	Verzuring/vermesting door stikstof, verdroging	Ja		trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA, wel meer druk van opslagberk/groeven. Vermesting door stikstof vindt wel plaats.
H7150 - Pioniervegetaties met snavelbiezen	>	>	Toename	Stabiel	Verzuring en vermesting door stikstof, verdroging	Nee;	trend gelijk aan NDA (*geen toename opp bij IFG)	trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA. Toename ??
H9190 - Oude eikenbossen	>	>	stabiel	Stabiel	Verzuring/vermesting door stikstof	ja		trend gelijk aan NDA	Trend stabiel?? We zien uit allerlei bosonderzoek

									dat de verzuring/vermesting doorzet. Kennisleemte voor DFW/LV
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

Broedvogels

Broedvogel	Code	Doelen voor omvang en kwaliteit leefgebied	Doel voor aantal broedparen	Instandhoudingsdoelen binnen bereik?	Knelpunt	Oordeel	Veldbezoek 2024 IFG Verandering t.o.v. NDA	Veldbezoek 2024 SBB Verandering t.o.v. NDA	Veldbezoek 2025 Verandering t.o.v. NDA
Dodaars	A004	=,=	40	Ja	Geen	ja		trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA
Wespendief	A072	=, =	8	Nee	Leefgebied onvoldoende + kennisleemte	Nee, tenzij		trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA
Draaihals	A233	>,>	5	Ja	Geen knelpunten	Ja		trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA
Zwarte specht	A236	=, =	30	Nee	Leefgebied onvoldoende	Nee, tenzij		trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA
Boomleeuwerik	A246	=,=	110	Ja	Geen	ja		trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA
Paapje	A275	=,=	18	Ja	Geen	Ja		trend negatiever dan NDA; aantal broedparen in 2024 lager	trend negatiever dan NDA; aantal broedparen in 2025 lager, zie onderzoek H. Oosten naar paapje
Roodborsttapuit	A276	=,=	100	Ja	Geen	Ja		trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA
Tapuit	A277	>,>	60	Nee	Leefgebied + kennisleemte	Nee, tenzij		trend gelijk aan NDA	n.v.t. voor NM
Grauwe Klauwier	A338	>,>	20	Ja	Geen	ja		trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA

Habitatrichtlijnsoorten

Habitatrichtlijnsoort	Doelen voor Oppervlakte en kwaliteit leefgebied	Populatie	Instandhoudingsdoelen binnen bereik?	Knelpunt	Veldbezoek 2024 IFG Verandering t.o.v. NDA	Veldbezoek 2024 SBB Verandering t.o.v. NDA	Veldbezoek 2025 Verandering t.o.v. NDA
-----------------------	---	-----------	--------------------------------------	----------	---	---	---

Kamsalamander	>,>	>	Ja	geen		trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA, leemte van kennis gebieds breed voorkomen van de soort
Drijvende waterweegbree	=,=	=	Afname	Kennislacune, vermoedelijk waterkwaliteit	trend gelijk aan NDA	trend gelijk aan NDA	Trend gelijk aan NDA